

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.1.41>

УЧАСНИКИ ПРОЦЕДУРИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Inna Hopeniuk

аспірант

Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-4971-4809

innahopeniuk@ukr.net

Анотація. Актуальність статті полягає в тому, що врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві є складним за своєю структурою та змістом процесом, специфіка реалізації якого прямо впливає на особливості та специфіку правового статусу учасників процедури врегулювання такого спору. Учасники господарського процесу – це суб'єкти, які володіють колом прав та обов'язків в рамках господарського судочинства, в зв'язку із безпосереднім вступом у господарсько-процесуальні правовідносини. Однак, в даному випадку ми говоримо про всіх без виключення осіб, які приймають участь в господарсько-процесуальних відносинах. У статті, на основі аналізу норм чинного законодавства надано характеристику правовому статусу учасників процедури врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. Наголошено, що діюче на сьогоднішній день господарсько-процесуальне законодавство передбачає досить значне коло учасників правовідносин пов'язаних із процедурою врегулювання спору за участю судді, які запропоновано поділити на: обов'язкові та другорядні.

Ключові слова: процедура, учасник, суб'єкт, врегулювання спору, суддя, господарське судочинство.

PARTICIPANTS IN THE DISPUTE RESOLUTION PROCEDURE WITH THE PARTICIPATION OF A JUDGE IN COMMERCIAL LITIGATION

Inna Hopeniuk

Postgraduate Student

*Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0002-4971-4809

innahopeniuk@ukr.net

Annotation. The relevance of the article lies in the fact that the settlement of a dispute with the participation of a judge in economic litigation is a complex process in terms of its structure and content, the specifics of which implementation directly affects the specifics and legal status of the participants in the procedure for the settlement of such a dispute. Participants in economic proceedings are subjects who have a range of rights and obligations within the framework of economic proceedings, in connection with direct entry into economic and procedural legal relations. However, in this case, we are talking about all persons, without exception, who take part in economic and procedural relations. The article, based on the analysis of the norms of the current legislation, describes the legal status of participants in the dispute settlement procedure with the participation of a judge in economic proceedings. It is noted that the current economic procedural legislation provides for a fairly significant range of participants in legal relations associated with the dispute settlement procedure with the participation of a judge, which, in turn, are proposed to be divided into: mandatory and secondary.

Key words: procedure, participant, subject, dispute resolution, judge, commercial litigation.

UCZESTNICY PROCEDURY ROZSTRZYGANIA SPORÓW Z UDZIAŁEM SĘDZIEGO W POSTĘPOWANIU GOSPODARCZYM

Inna Hopeniuk

podyplomowy

Instytut Badań Ekonomicznych i Prawnych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Kijów, Ukraina)

ORCID: 0000-0002-4971-4809

innahopeniuk@ukr.net

Adnotacja. Aktualność artykułu polega na tym, że rozstrzygnięcie sporu z udziałem sędziego w sporze gospodarczym jest procesem złożonym pod względem struktury i treści, którego specyfika realizacji wpływa bezpośrednio na specyfikę i stan prawny uczestników postępowania w sprawie rozstrzygnięcia takiego sporu. Uczestnicy postępowania gospodarczego to podmioty, którym przysługuje szereg praw i obowiązków w ramach postępowania gospodarczego, w związku z bezpośrednim wejściem w gospodarcze i procesowe stosunki prawne. Jednak w tym przypadku mówimy o wszystkich bez wyjątku osobach, które biorą udział w stosunkach gospodarczych i procesowych. Artykuł, opierając się na

аналізі норм обов'язуючого правodawства, описує статус правний учасників процесування о розstrzygnięcie спору з udziałem sędziego w sporze gospodarczym. Podkreślono, że obowiązujące prawo gospodarcze i procesowe przewiduje dość znaczny krąg uczestników stosunków prawnych związanych z procedurą rozstrzygnięcia sporów z udziałem sędziego, które proponuje się podzielić na: obligatoryjne i wtórne.

Słowa kluczowe: procedura, uczestnik, przedmiot, rozstrzygnięcie sporów, sędzia, spór gospodarczy.

Актуальність теми. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві є складним за своєю структурою та змістом процесом, специфіка реалізації якого прямо впливає на особливості та специфіку правового статусу учасників процедури врегулювання такого спору. Учасники господарського процесу – це суб'єкти, які володіють колом прав та обов'язків в рамках господарського судочинства, в зв'язку із безпосереднім вступом у господарсько-процесуальні правовідносини. Однак, в даному випадку ми говоримо про всіх без виключення осіб, які приймають участь в господарсько-процесуальних відносинах. Через це їх не можна повністю ототожнювати із учасниками процедури врегулювання спору за участю судді. Адже, така процедура є більш вузькою та має власний порядок реалізації. Виходячи з цього ми побудували теоретичну позицію у відповідності до якої, учасники процедури врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві – це суб'єкти правовідносин, що виникають за наявності законних підстав застосування процедури врегулювання спору за участю судді, на яких у зв'язку із цим нормативно-правовими актами покладається особливий набір прав та обов'язків. Іншими словами, це учасники господарського процесу з особливим статусом.

Стан дослідження. Незважаючи на відносно недовгу історію існування інституту врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві, окремі проблемні аспекти його діяльності у своїх наукових працях розглядали: О.В. Авімська, С.С. Бичкова, А.М. Гірник, Т.О. Гордієнко, О.В. Дем'янова, В. В. Землянська, А.О. Клевцов, О.А. Островська, М.Я. Поліщук, В.Є. Прушак, М.М. Чабаненко, Р.А. Чайка, С.А. Чвакін та багато інших. Втім, не применшуючи здобутки вказаних вище правників, в юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені характеристиці учасників процедури врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві.

Саме тому **метою статті є:** визначити учасників процедури врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві та надати коротку характеристику їх правовому статусу.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо які конкретно суб'єкти приймають участь у зазначеній процедурі. В положеннях Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 №1798-ХІІ, які регламентують порядок проведення процедури врегулювання спору за участю судді не має чіткого переліку учасників даного процесу (Господарський процесуальний кодекс України, 1991). Натомість, в статті 188 ГПК неодноразово вказується про двох основних суб'єктів процедури, а саме суддю та сторін процесу.

Так, суддя – це особа, призначена і обрана відповідно до статті 128 Конституції для здійснення правосуддя на професійній основі. Усі судді в Україні мають єдиний статус, при чому незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Судді є посадовими особами державної влади, які в конституційному порядку наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і професійно виконувати свої обов'язки в судовій системі України. Для здійснення своїх обов'язків судді мають необхідні для цього повноваження, передбачені законами України (Теліпка, 2011). Важливим атрибутом роботи суддів є їх незалежність. Так, відповідно до статей Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII, в своїй діяльності судді є незалежними від будь-якого впливу тиску чи втручання (Про судоустрій і статус суддів, 2016). Незалежність судді забезпечується: 1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; 2) недоторканістю та імунітетом судді; 3) незмінюваністю судді; 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; 5) заборонаю втручання у здійснення правосуддя; 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді; 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; тощо (Про судоустрій і статус суддів, 2016). Крім цього, суддя є недоторканим.

Таким чином, за своїм правовим статусом суддя є об'єктивно незалежною посадовою особою, на яку державою покладено обов'язок щодо здійснення судочинства, у тому числі в господарському процесі. Судді мають спеціальну правову освіту, що робить їх досить ефективним елементом процесу врегулювання спору за їх участю. Крім того, судді є головуючими у судовому процесі та всіх суміжних процедурах, у тому числі процедури врегулювання спору, яку він спрямовує для забезпечення досягнення сторонами домовленості. Також варто наголосити, що виключно за суддею залишається рішення щодо початку судового процесу загалом та відкриття підготовчого провадження. Так, суддя аналізує подану до суду позовну заяву, після чого має право: по-перше, повернути її, якщо заяву подано без додержання вимог встановлених господарсько-процесуальним законодавством; по-друге, відмовити у відкритті провадження у справі, якщо: заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства; є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами; у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; є рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, прийняте в межах його компетенції в Україні щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого документа на примусове виконання такого рішення;

є рішення суду іноземної держави або міжнародного комерційного арбітражу, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено суб'єкта господарювання, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва тощо; по-третє, залишити позовну заяву без руху; по-четверте, відкрити провадження у справі (Господарський процесуальний кодекс України, 1991). Такими чином, саме суддя вирішує доцільність розгляду справи в рамках господарського судочинства, шукає підстави та відсутність перешкод для такого розгляду, у зв'язку із чим від нього залежить подальша можливість сторін спору скористатись процедурою вирішення справи за участю судді.

Наступними ключовими учасниками процедури врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві, про які прямо згадується у положеннях ГПК, є сторони судового процесу. До них відносяться позивачі та відповідачі. Так, позивачами є особи, які подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу. В свою чергу, відповідачами є особи, яким пред'явлено позовну вимогу (Господарський процесуальний кодекс України, 1991). Відповідно до статті 4 ГПК відповідачами та позивачами можуть бути юридичні особи та фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування, які мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням (Господарський процесуальний кодекс України, 1991). Наведені суб'єкти, як учасники судового процесу, мають ряд базових прав, а саме: ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами (Господарський процесуальний кодекс України, 1991).

Отже, сторони виступають учасниками, між якими безпосередньо існує спір, що потребує врегулювання. Кожна з них має власний юридичний інтерес, для захисту та забезпечення якого вона вступає у судовий процес. Проте, на наш погляд, у рамках відносин пов'язаних із врегулюванням спору за участю судді процесуально-правовий статус сторін змінюється. Зокрема, вони перестояються «змагатись» між собою, так як необхідним є даній ситуації є домовленість, досягнення найбільш сприятливого для всіх результату, а не «перемога» в справ. В зв'язку з цим положення ГПК визначають лише загальні вимоги проведення такої процедури залишаючи можливість її частково неформального проведення.

Наступним учасником врегулювання спору за участі судді у господарському судочинстві виступає представник. В нормах ГПК визначення поняття «представник» не надається, однак, в статті 58 зазначається, що представником сторони може бути адвокат, або законний представник. Так, законний представник – це особи, які представляють інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб, зокрема: їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом (Господарський процесуальний кодекс України, 1991). Як слушно зауважує Г.М. Мінковський: «Законний представник – це особа, під опікою або на піклуванні якого знаходиться неповнолітній, або особа, яка страждає фізичними або психічними вадами, і яка не в змозі або утруднена в самостійному захисті своїх прав і законних інтересів» (Господарський процесуальний кодекс України, 1991).

Щодо адвокатів, то у відповідності до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 №5076-VI це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність. Так, адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012). Не може бути адвокатом особа, яка: має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, - протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, - протягом трьох років з дня такого звільнення (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012).

Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави. Окрім того, адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адво-

катського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності) (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012).

Як і інші учасники процесу врегулювання спору за участю судді, представники також володіють набором базових повноважень, як суб'єкти господарському процесу в цілому. Наприклад, представництво сторони повинно бути офіційно підтверджено одним з таких документів: довіреністю фізичної або юридичної особи; свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна (Господарський процесуальний кодекс України, 1991).

Окрім того, представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері. Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю або ордером має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви. У разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору (Господарський процесуальний кодекс України, 1991).

Останнім суб'єктом, який може приймати участь у процедурі врегулювання спору за участі судді є перекладач. Відмітимо, що за загальним правилом встановленим ГПК, господарське судочинство в судах здійснюється державною мовою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право учасникам судового процесу на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють (Господарський процесуальний кодекс України, 1991). Водночас, учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, у тому числі під час процедури врегулювання спору. При цьому, відповідно до свого правового статусу перекладач – це особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими (Господарський процесуальний кодекс України, 1991). Перекладач допускається ухвалою суду за заявою учасника справи або признається з ініціативи суду. Участь перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими є обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством. Перекладач має право ставити питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду. Перекладач зобов'язаний з'являтися до суду за його викликом, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом на процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їхню рідну мову або мову, якою вони володіють. За відсутності заперечень учасників справи перекладач може брати участь в судовому засіданні у режимі відеоконференції (Господарський процесуальний кодекс України, 1991).

Таким чином, діюче на сьогоднішній день господарсько-процесуальне законодавство передбачає досить значне коло учасників правовідносин пов'язаних із процедурою врегулювання спору за участю судді. Загальне дослідження загального правового статусу, окремих прав та обов'язків цих суб'єктів, дало можливість розподілити їх на дві групи, а саме: обов'язкові учасники – суддя та сторони, а також другорядні (не обов'язкові) – представники сторін, перекладач. Перші два учасники є основою досліджуваної в статті процедури врегулювання спору. Так, суддя виступає незалежною, найбільш об'єктивною, головуючою інстанцією всього процесу. В межах своїх повноважень він керує процедурою та направляє сторони до мирного і компромісного врегулювання спору. В свою чергу, сторони – це суб'єкти між якими безпосередньо існує спір. Вони мають цілий ряд загально-процесуальних прав та обов'язків, які дозволяють взаємодіяти ним в межах виникаючих правовідносин.

Другорядні учасники процедури врегулювання спору за участю судді – це «допоміжний персонал» зазначеного процесу. Між ними безпосередньо не виникає спір, а їх права та обов'язки є «усіченими» у порівнянні із сторонами спору. Однак, участь даних учасників в окремих моментах є обов'язковою, зокрема для забезпечення законності процесу врегулювання спору за участі судді, наприклад: коли одна зі сторін не володіє мовою судочинства необхідна участь перекладача; коли сторони в спірі є юридичними особами їх інтереси в будь-якому разі буде представляти відповідний представник або адвокат тощо.

В той же час, аналіз законодавчих положень показав їх недосконалість в аспекті регламенту правового статусу учасників процесу врегулювання спору за участю судді. Так, основою проблемою в означеному аспекті є те, що в чинній редакції ГПК: по-перше, чітко не закріплено конкретного переліку учасників процедури врегулювання спору за участю судді; по-друге, не визначено їх права та обов'язки; по-третє, не регламентовано гарантії прав цих учасників в рамках процедури врегулювання спору за участі судді; по-четверте, не наведено характеристики повноважень сторін в рамках застосування однієї з форм врегулювання спору, а саме спільних та закритих нарад тощо. Вказані негативні моменти не дають базису для розвитку інституту врегулювання спору за участі судді в господарському судочинстві, показують його недосконалість, що, в свою чергу, не дає учасникам процесуальних відносин впевненості у ефективності використання даної

процедури та можливості вирішення за допомогою неї відповідних правових спорів. Виправити подібний нормативний «дефект», на наш погляд, можливо за рахунок внесення змін у главу 4 розділу III ГПК, а саме, розширення включених до неї норм з урахування всіх вищевикладених проблемних аспектів.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: від 06.11.1991 №1798-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №6. ст.56.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 №5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №27. ст.1438.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. №31. ст.1935.
4. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. К.: Центр учбової літератури, 2011. 696 с.
5.

References:

1. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Economic Procedural Code of Ukraine]: vid 06.11.1991 №1798-KhII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1992. №6. st.56. [in Ukrainian].
2. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [On advocacy and advocacy: Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 №5076-VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2013. №27. st.1438. [in Ukrainian].
3. Pro sudoustrii i status suddiv [On the judicial system and the status of judges]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 №1402-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2016. №31. st.1935. [in Ukrainian].
4. Telipko, V.E. (2011). Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Civil Procedure Code of Ukraine]. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 696 p. [in Ukrainian].